

विश्वको ट्रेड यूनियन आन्दोलनमा आएको परिवर्तन

... विष्णु रिमाल¹, महासचिव-नेपाल ट्रेड यूनियन महासंघ (जिफण्ट)...

१ सय ३८ वर्ष पुरानो श्रमिकहरूको संगठित आन्दोलन

श्रमिकहरूलाई अन्तरराष्ट्रिय रूपमा संगठित गर्न शुरू गरिएको भण्डै १३८ वर्ष वितिसकेको छ। पहिलो अन्तरराष्ट्रियको रूपमा चर्चित इन्टरनेसनल ओर्किड मेन्स एसोसिएसन राजनीतिक प्रकृतिको तर श्रमिकहरूलाई संगठित गर्ने पहिलो अन्तरराष्ट्रिय संगठन हो। यसको स्थापना सन् १८६४ मा भयो र १८७१ सम्म रह्यो। दोस्रो प्रयत्न सन् १८७७ मा गरियो तर राजनीतिक खिचातानीकै कारण असफल भयो। सन् १८८९ मा समाजवादी श्रमिकहरूको दोस्रो अन्तरराष्ट्रिय स्थापित भए पनि त्यो सन् १९१४ सम्म मात्र जारी रह्यो।

स्कानडिनाभियन देशहरूबाट यसै अवधिमा अन्तरराष्ट्रिय सहयोगको थालनी भयो। सन् १८८० देखि १८९३ बीचमा आई टि यस (इन्टरनेसनल ट्रेड सेक्रेटारियट्स) को रूपमा चर्चित यस्ता संस्था स्थापनाको लागि गतिविधि शुरु भयो। सन् १९०१ मा कोपेनहेगनमा स्कानडिनाभियन देशका राष्ट्रिय ट्रेड यूनियन केन्द्रहरूको एउटा सम्मेलन भयो, जसले अन्तरराष्ट्रिय ट्रेड यूनियन सम्मेलन आयोजना गर्ने निर्णय गर्‍यो। दोस्रो अन्तरराष्ट्रियका अधिकांश सहभागी यूनियनहरूको समेत संलग्नता रहेको त्यो सम्मेलनले राष्ट्रिय ट्रेड यूनियन संघहरूको अन्तरराष्ट्रिय सचिवालय (INTERNATIONAL SECRETARIAT OF NATIONAL TRADE UNION FEDERATIONS-ISNTUF) गठन गर्‍यो। सन् १९१३ मा यसलाई इन्टरनेसनल फेडरेशन अफ ट्रेड यूनियन फेडेरेशन्स (ITUF) नामाकरण गरियो।

सन् १९२३ मा तेस्रो अन्तरराष्ट्रिय गठन भयो। यो पनि विवादको भुमरीमा फस्यो। कम्युनिस्टहरूको दबदबा भएको केन्द्र भन्दै सामाजिक जनवादीहरू (सोसल डेमोक्याट) ले बखेडा मच्चाए। यहाँबाट विश्वको श्रमिक आन्दोलन परस्पर प्रतिस्पर्धी कम्युनिस्ट पक्षधर र सामाजिक जनवादी पक्षधर दुई खेमामा औपचारिक रूपमा बाँडियो।

सन् १९४३ मा सोभियत संघ दोस्रो विश्व युद्धमा सामेल भए पछि सोभियत र बेलायती ट्रेड यूनियन बीच संपर्क बढ्यो। परिणाम स्वरूप सन् १९४५ मा पहिलो पटक लण्डनमा अन्तरराष्ट्रिय ट्रेड यूनियन आन्दोलनको विश्व सम्मेलन आयोजना भयो। तर अमेरिकी यूनियन- ए एफ एल यसको विरुद्धमा उभियो र सम्मेलन बहिष्कार गर्‍यो। सोभियतहरू सामेल भएको ठाँउमा अमेरिका सामेल नहुने भन्ने तर्कको आधारमा त्यसले भँडुवाको काम गर्न थाल्यो। अर्कातिर सिआईओ नामक अर्को अमेरिकी यूनियनले भने पहिलेको अन्तरराष्ट्रिय ट्रेड यूनियन आन्दोलनमा रहेका “लाल” यूनियनहरू संग मध्यस्थको काम गर्न थाल्यो।

पेरिस महाधिवेशनको लगत्तै वर्ल्ड फेडरेशन अफ ट्रेड यूनियन्स (WFTU) गठन भयो। यसले हरेक प्रकृतिको तानाशाही विरुद्ध, युद्ध र युद्धका कारणका विरुद्ध लड्ने तथा देशहरूको स्रोतको अधिकतम सदुपयोग गरी औद्योगिककरणको लागि सहयोग गर्ने सिद्धान्त तय गर्‍यो। तर डब्लुएफटीयू चाँडै नै विवादमा फस्यो। त्यसका तीन वटा कारण थिए, जस्तै-

- डब्लुएफटीयू बाट बाहिर रहेको अमेरिकी यूनियन ए एफ एल को भँडुवा नीति

¹ राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक कर्मचारी यूनियन, बुटवलको लागि तयार पारिएको (२०५९पुस)

- सोभियत संघको हतियार भएको आरोपमा डब्लु एफटीयूमा सामेल नहुने आइटिसहरूको निर्णय
- युद्ध पछि युरोपको पुनर्निर्माणका लागि अमेरिकाद्वारा अधि सारिएको “मार्सल प्लान” को सन्दर्भमा रहेको विवाद (मार्सल प्लान भनेको दोस्रो विश्वयुद्धपछि अमेरिकी राष्ट्रपति रुजवेल्टको प्रस्तावित बमोजिम पश्चिम युरोपमा अमेरिकी प्रभाव विस्तार गर्ने मनसाय सहितको पुनर्निर्माणको प्रस्ताव हो। यस प्रस्तावप्रति अमेरिकी यूनियनहरू र युरोपेली समाजवादी यूनियनहरूको मौन समर्थन थियो तर अमेरिकी प्रभाव बढ्ने देखिएकोले सोभियत पक्षहरूको विरोध थियो।)

यिनै घटनाहरूले आधा शताब्दी भन्दा लामो शीतयुद्ध विश्वमा चल्यो। शीतयुद्धकै कारण सन् १९४९ मा डब्लुएफटीयू विधिवत विभाजन भयो र आइसीएफटीयू-इन्टरनेसनल फेडेरसन अफ फ्रि ट्रेड यूनियन्स स्थापना भयो।

तालिका-१

डब्लुएफटीयू: हिजो र आज

१९४९ को विभाजन पछि पश्चिम युरोपका अधिकांश यूनियनहरूले डब्लुएफटीयू छोडी दिए। डब्लुएफटीयूमा त्यसपछि पूर्वी युरोप र सोभियत संघ पक्षधर यूनियनहरू मात्र बाँकी रहे। डब्लुएफटीयूका यस पछिका गतिविधि एकताबद्ध अन्तरराष्ट्रिय केन्द्रको रूपमा भन्दा पनि शीतयुद्धकालीन नीतिहरूबाट संचालित हुन पुगे। सोभियत संघ अस्तित्वमा रहूँजेल सम्म यो केन्द्र त्यसकै छाँयामा रह्यो।

अन्य अन्तरराष्ट्रिय केन्द्र भन्ने डब्लुएफटीयूको पनि आफ्नै प्रकृतिको क्षेत्रीय संगठनहरू छन्। ल्याटिन अमेरिकामा यसको पिसिटीयू- पर्मानेन्ट काँग्रेस अफ ट्रेड यूनियन यूनिटी अफ ल्याटिन अमेरिकन ओरकर्स नामक संगठन छ। अफ्रिकामा अल अफ्रिकन ट्रेड यूनियन फेडेरसन (एएटियूएफ) छ।

यसको विषयगत अन्तरराष्ट्रिय संघलाई ट्रेड यूनियन इन्टरनेसनल-टीयूआई भनिन्छ। टीयूआईहरूले विभिन्न देशका विषयगत राष्ट्रिय संघ र डब्लुएफटीयूको बीचमा नीति लागू गर्ने “पुल” को रूपमा काम गर्छन्।

सोभियत संघको पतन संगै पूर्वी युरोपेली देशको राजनीतिक प्रणालीमा आएको परिवर्तनले डब्लुएफटीयूको सांगठनिक आधारमा ठूलो संकट आयो। त्यो दूरगामी घटनासंगै डब्लुएफटीयूका विभिन्न देशका सदस्य यूनियनहरूले यससंगको आबद्धता छोड्न थाले। कतिपय सदस्यहरूले आफूलाई आइसीएफटीयूमा समाहित गरे। डब्लुसिओटिपी जस्ता टियूआईहरू आइटिएसमा एकीकृत समेत भए। यसरी भण्डै आधा शताब्दीसम्म विश्वको एकमात्र शक्तिशाली अन्तरराष्ट्रिय यूनियन केन्द्रको रूपमा कयाशील डब्लुएफटीयू अहिले अत्यन्त कमजोर तथा दिशाहीन केन्द्रको रूपमा अस्तित्व मात्र जोगाएर बसेको छ।

१९ औं शताब्दीको अन्त्य सम्ममा सामाजवादी ट्रेड यूनियन आन्दोलनसंगै क्रिश्चियन सिद्धान्त आधारित यूनियन आन्दोलन पनि शुरू भयो। “मजदुर वर्ग- खतरनाक वर्ग” को सिद्धान्त बोकी घुमाउरो पारामा बुर्जुवा वर्गको पक्षपोषण गर्ने त्यो प्रवृत्ति शैक्षिक जगतमा जस्तै श्रम जगतमा पनि निहित स्वार्थ सहित प्रवेश भयो।

यो प्रवृत्ति पहिले देशभित्र शुरू भयो र त्यसपछि अन्तरराष्ट्रिय तहमा विस्तार गर्न थालियो । तर दुवै स्थितिमा समाजवादी आन्दोलनको विरोध गर्नु क्रिश्चियन यूनियनहरूको एउटा चरित्र नै बन्न पुग्यो। विभिन्न युरोपेली राष्ट्रिय केन्द्रहरू सम्मिलित अन्तरराष्ट्रिय क्रिश्चियन सेक्रेटारियट (आई सी एस- इन्टरनेसनल क्रिश्चियन सेक्रेटारियट) सन् १९०८ मा स्थापना भयो। यो धाराको आन्दोलन अधि बढाउने क्रममा जर्मन, बेल्जियम, फ्रेञ्च र

डच यूनियनहरूबाट सन् १९२० मा आइएफसीटीयू-इन्टरनेसनल फेडेरेशन अफ क्रिश्चियन ट्रेड यूनियन्स स्थापना भयो। र, यसले युरोप पछि आएको काम तेस्रो विश्वका देशहरूमा केन्द्रित गर्‍यो।

समय क्रममा यो धाराको परम्परागत सैद्धान्तिक मान्यतामा केही परिवर्तन आयो। ६० को दशकमा यसले पनि आफूलाई धर्म निरपेक्षताको पक्षमा उभ्याउन थाल्यो। फलस्वरूप, आइएफसीटीयूको १९६८ मा लक्जेम्बर्ग महाधिवेशनबाट नामै फेरियो। अहिले यसलाई डब्लु सि एल- वर्ल्ड कन्फेडेरेशन अफ लेबोर भनिन्छ।

तालिका-२

डब्लु सि एल: हिजो र आज

डब्लु सि एलको मुख्यालय ब्रसेल्समा छ। सन् १९९० को शुरूवाततिर यसले आफ्नो सदस्यता १ करोड ५० लाख दावी गरेको थियो। यसको सदस्यता मूलतः तेस्रो विश्वका विकासशील देशमा आधारित छ। युरोपमा डब्लु सि एलको सबै भन्दा ठूलो संगठन भनेको बेल्जियमको क्रिश्चियन ट्रेड यूनियन- सि एस सी हो। डब्लु सि एलका अनुसार हाल यो केन्द्र ८२ देशको ८६ वटा संगठन बीच कार्यरत छ।

क्षेत्रगत रूपमा यसको ८ वटा इन्टरनेसनल ट्रेड यूनियन फेडेरेशन- आई टि यू एफ छ। यी सबैलाई मिलाएर डब्लुसिएलले पेशागत कारवाहीको लागि विश्व कमिटी- वर्ल्ड कमिटी फर ट्रेड एक्सन (डब्लु सी टी ए) बनाएको छ। यसैले संबन्धित क्षेत्रको लागि डब्लुसिएलको कारवाहीका योजनाहरू बनाउँछ। डब्लुसिएलको अन्तरराष्ट्रिय सेक्रेटारियटको अंगको रूपमा डब्लु सी टी एको विश्वस्तरको सचिवालयले काम गर्छ। आई टि यू एफ, डब्लुसिएलको आफ्नै अंग भएकोले यसको नीति कार्यक्रमहरू अन्तरराष्ट्रिय महाधिवेशन र संघीय बोर्ड (कन्फेडरेल बोर्ड) ले तय गर्छ। अहिले आइसीएफटीयू पछि डब्लुसिएल नै अन्तरराष्ट्रिय स्तरको दोस्रो ठूलो संगठन हुन पुगेको छ।

शीतयुद्धको समाप्ति संगै अन्तरराष्ट्रिय ट्रेड यूनियन आन्दोलनको स्वरूप पनि फेरिएको छ। पूँजीको विश्वव्यापीकरणसंगै राष्ट्रिय केन्द्रहरूमा पनि व्यापक परिवर्तनका संकेतहरू देखिन थालेको छ। एक समयमा शतप्रतिशत श्रमिकलाई सदस्य बनाउन सफल ठूला यूनियनहरूका सदस्य संख्यामा ठूलो गिरावट आएको छ। अर्कातिर भरखरै प्रजातान्त्रीकरणको बाटोमा अघि बढेका र प्रजातन्त्रका लागि संघर्षरत देशहरूमा भने सदस्यता बढेको पनि देखिन्छ।

तालिका-३

कुन कुन देशमा कति कति यूनियन सदस्य?

१९९७ मा आइएलओले प्रकाशित गरेको एक प्रतिवेदन अनुसार विकसित देशहरूका यूनियनमा ठूलो मात्रामा सदस्यता घटेको देखिन्छ। तल सदस्यता घटेका केही देशहरूको सूची दिइएको छ।

सदस्यता घटेका देशहरू

देशको नाम	प्रतिशत	देशको नाम	प्रतिशत
चेक गणतन्त्र:	५०.६	पोल्याण्ड:	४५.७
हंगेरी:	३८.०	स्तोनिया:	७१.२
बेलारुस	२२.८	ईजरायल	७५.७
केन्या	२८.६	उगान्डा	३८.३
उरुग्वे	३१.९	भेनेजुयला	३२.२

न्यूजिल्यान्ड	४६.७	फ्रान्स	३१.२
वेलायत	२५.२	जर्मनी	२०.३
सदस्यता बढेका देशहरू			
देशको नाम	प्रतिशत	देशको नाम	प्रतिशत
दक्षिण अफ्रिका	१२६.७	जिम्बावे	५४.४
चिली	९.६	दक्षिण कोरिया	६०.०
फिलिपिन्स	६९.४	थाइल्याण्ड	७७.३
हङकङ	५३.०	बंगलादेश	५७.८
स्पेन	९२.३	नेदरल्याण्ड	१९.३
क्यानाडा	१०.७		
एशियामा ट्रेड यूनियनको सदस्यता			
देशको नाम	सदस्यता	बढेको प्रतिशत	घटेको प्रतिशत
अष्ट्रेलिया	२४४०,०००	-	१२.६
बंगलादेश	१७२१,०००	५७.८	-
चीन	१०३९९६,०००	२२	-
भारत	६१००,०००	३.१	-
जापान	१२४१०,०००	-	०.१
दक्षिण कोरिया	१६१५,०००	६०.८	-
मलेसिया	७०६,०००	१६.६	-
न्यूजिल्याण्ड	३६२,०००	-	४६.७
पाकिस्तान	९८४,०००	११.७	-
फिलिपिन्स	३५८७,०००	६९.४	-
सिंगापुर	२३५,०००	१६.९	-
ताइवान	३१४६,०००	४९.८	-
थाइल्याण्ड	४१६,०००	७७.३	-

स्रोत: आई एल ओ, जेनेभा

आइसीएफटीयू र आजको अन्तरराष्ट्रिय ट्रेड यूनियन आन्दोलन

विश्वको ट्रेड यूनियन आन्दोलनको आकार र दिशा आजभोलि आइसीएफटीयू-इन्टरनेसनल फेडरेसन अफ फ्रि ट्रेड यूनियन्सको योजना र निर्देशनमा हुन थालेको छ। यसरी हिजोका दिनमा उपेक्षा गर्नु पर्ने आइसीएफटीयू आज वास्ता गर्ने पर्ने संस्थाको रूपमा अगाडि आएको छ।

आइसीएफटीयूमा विभिन्न देशका राष्ट्रिय केन्द्रहरू सदस्य छन्। दक्षिण अफ्रिकाको कोसाटु, ब्राजिलको कुट र दक्षिण कोरियाको केसिटियूको प्रवेश पछि आइसीएफटीयूको महत्त्व अझै बढ्न गएको छ।

आइसीएफटीयूको स्थापना १९४९ सालमा डब्लुएफटियूबाट विभाजित भएर बनेको हो। यसमा **आबद्ध संघ** १४८ देशका २२५ राष्ट्रिय केन्द्रहरू छन्। आइसीएफटीयूको जम्मा सदस्य संख्या १५ करोड ७० लाख रहेको छ। यसको केन्द्रीय कार्यालय ब्रसेल्स, बेल्जियममा रहेको छ। यसको प्रमुख कार्यकारी महासचिव हुन्छन्- वेलायती नागरिक गे राइडर अहिले त्यो पदमा छन्। हालसालै आइसीएफटीयूको स्टेरीड कमिटी बैठकले ब्राजिलको ट्रेड यूनियन केन्द्र-कुटका संगठन सचिव होसे ओलिभिया मिरन्डा ओलिभिएरालाई यसको उपमहासचिव निर्वाचित गरेको छ। ओलिभिएरा तेस्रो मुलुकका प्रगतिशील यूनियन आन्दोलनबाट आइसीएफटीयूको कार्यकारी उच्च तहमा निर्वाचित पहिलो व्यक्ति हुन्।

आइसीएफटीयूका मूलत तीन वटा क्षेत्रीय संगठनहरू छन् । तिनीहरू, अमेरिका-रिजनल अफिस फर नर्थ एण्ड साउथ अमेरिका, भेनेजुयला(ओरिट), अफ्रिका- अफ्रिकन रिजनल अर्गनाइजेशन, नैरोबी-केन्या (एफ्रो) र एशिया- एशियन एण्ड प्यासिफिक रिजनल अर्गनाइजेशन, सिंगापुर (एप्रो) हुन् । यसका अतिरिक्त युरोपियन ट्रेड यूनियन कन्फेडरेसन (ईटियूसी) संग यसले नजिक रहेर काम गर्दछ।

१९७३ सालमा स्थापित ईटियूसीमा युरोपभरीका ट्रेड यूनियन केन्द्र र विषयगत संघहरू संलग्न छन्। ब्रसेल्स, बेल्जियममा केन्द्रीय कार्यालय रहेको ईटियूसीमा ३४ देशका ७४ वटा महासंघ र ११ वटा संघहरूमा संगठित करिब ६ करोड सदस्य छन्।

आइसीएफटीयूले विभिन्न अन्तरराष्ट्रिय संगठनमा श्रमिकको हितको लागि प्रतिनिधित्व गर्दछ। हाल यसको विश्वका विभिन्न संस्थामा स्थायी प्रतिनिधिहरू छन्। आइसीएफटीयूका **स्थायी प्रतिनिधि रहेको स्थान:** जेनेभा, संयुक्त राष्ट्र संघ-न्यूयोर्क र वासिङ्गटन, एफएओ-रोम, आइएइए-भियना, एनआइएस-मास्को, दक्षिण-पूर्वी युरोप-साराजेभो, ट्रेड यूनियन अधिकार नेटवर्क-सोफिया, बोस्निया-हर्जगोभिना, सीइइ/जेन्डर परियोजना-जाग्रेव, क्रोसिया, सम्पर्क कार्यालय- हङकङ र अम्मान-जोर्डन छन्।

तालिका-३

आइसीएफटीयू र ग्लोबल यूनियन फेडेरेशन्स

आइसीएफटीयूले ग्लोबल यूनियन फेडेरेशन्ससंग सम्बन्धित रहेर काम गर्दछ। ग्लोबल यूनियन फेडेरेशन्स (जियूएफ) आइसीएफटीयूसंग सम्बन्धित तर स्वायत्त किसिमका विषयगत अन्तरराष्ट्रिय ट्रेड यूनियन केन्द्रहरू हुन्। यिनीहरूलाई पहिले इन्टरनेसनल ट्रेड सेक्रेटारियट्स (आई टि एस) भनिन्थ्यो ।

सन् २००२ को जनवरीमा प्रागमा भएको अन्तरराष्ट्रिय ट्रेड सेक्रेटारियटको सम्मेलनले पहिलेदेखि चल्तीमा रहेको नाम- इन्टरनेसनल ट्रेड सेक्रेटारियट्स (आई टि एस) फेर्ने निर्णय गर्‍यो । आई टि एस शब्द यूनियन कार्यकर्तालाई बुझ्न र बुझाउन कठिन भएकोले यसलाई फेर्ने निर्णय गरिएको हो । हाल आई टि एस लाई **ग्लोबल यूनियन फेडेरेशन्स (जि यू एफ)** नामाकरण गरिएको छ। यिनीहरू अहिले १० वटा छन्। तिनीहरू हुन् एजुकेशन इन्टरनेसनल (EI), इन्टरनेसनल फेडेरेशन अफ केमिकल, इनर्जी, माइन एण्ड जनरल ओरकर्स (ICEM) इन्टरनेसनल फेडेरेशन अफ विल्डिङ एण्ड उड ओरकर्स (IFBWW), इन्टरनेसनल फेडेरेशन अफ जोर्नलिस्ट (IFJ), इन्टरनेसनल मेटल ओरकर्स फेडेरेशन (IMF), इन्टरनेसनल टेक्सटायल, गार्मेन्ट एण्ड लेदर ओरकर्स फेडेरेशन (ITGLWF), इन्टरनेसनल ट्रान्सपोर्ट ओरकर्स फेडेरेशन (ITF), इन्टरनेसनल यूनियन अफ फुड, एग्रिकल्चर, होटल, रेस्टुराँ, क्याटेरिङ, टोवाको एण्ड अलाइड ओरकर्स एशोसिएसन (IUF), पब्लिक सर्भिस इन्टरनेसनल (PSI) र यूनियन नेटवर्क इन्टरनेसनल (UNI)। विश्वव्यापी रूपमा क्रियाशील जि यू एफ का अफ्रिका, अमेरिका, यूरोप र एशिया प्यासिफिक गरी ४ क्षेत्रहरू छन्। **ग्लोबल यूनियन फेडेरेशन्स** भित्र आइसीएफटीयू, ईटियूसी र टियूएसी समेत पर्दछन्।

टियूएसी: ग्लोबल यूनियन फेडेरेशन्स भित्रको अर्को सदस्य

ट्रेड यूनियन एडभाइजोरी कमिटी टु द अर्गनाइजेशन फर इकोनोमिक को-अपरेसन एण्ड डेभलपमेन्ट (टियूएसी) भनेको आर्थिक सहयोग र विकासको लागि संगठन अर्थात ओइसीडी (अर्गनाइजेशन फर इकोनोमिक को-अपरेसन एण्ड डेभलपमेन्ट) देशका राष्ट्रिय ट्रेड यूनियन केन्द्रहरू सम्मिलित संगठन हो। ओइसीडी देश भन्नाले अस्ट्रेलिया, अस्ट्रिया, बेल्जियम, क्यानडा, चेक गणतन्त्र, डेनमार्क, फिनल्याण्ड, फ्रान्स, जर्मनी, ग्रीस, हेगेरी,

आइसल्याण्ड, आयरल्याण्ड, इटाली, जापान, कोरिया लक्जेम्बर्ग, मेक्सिको, नेदरल्याण्ड, न्यूजिल्याण्ड, नर्वे, पोल्याण्ड, पोर्चुगल, स्पेन, स्लोभाकिया, स्वीडेन, स्वीट्जरल्याण्ड, टर्की, बेलायत र संयुक्त राज्य अमेरिका हुन्।

टियूएसीको स्थापना १९७३ सालमा भएको हो। हाल यसमा ३० वटा देशका ५६ वटा राष्ट्रिय केन्द्रहरू आवद्ध छन्। यसको सदस्य संख्या ७ करोड छ र केन्द्रीय कार्यालय पेरिस, फ्रान्समा छ।

